Editör
Prof. Dr. Eren YÜRÜDÜR

gece kitaplığı

Coğrafya Alanında Uluslararası Araştırmalar ve Değerlendirmeler

Ekim 2025

Genel Yayın Yönetmeni / Editor in Chief • Eda Altunel

Kapak & İç Tasarım / Cover & Interior Design • Gece Kitaplığı

Birinci Basım / First Edition • © Ekim 2025

ISBN • 978-625-388-783-4

© copyright
Bu kitabın yayın hakkı Gece Kitaplığı'na aittir.
Kaynak gösterilmeden alıntı yapılamaz, izin almadan hiçbir yolla çoğaltılamaz. The right to publish this book belongs to Gece Kitaplığı. Citation can not be shown without the source, reproduced in any way without permission.

Gece Kitaplığı / Gece Kitaplığı
Türkiye Adres / Turkey Address: Kızılay Mah. Fevzi Çakmak 1. Sokak
Ümit Apt No: 22/A Çankaya/ANKARA
Telefon / Phone: 0312 384 80 40

web: www.gecekitapligi.com
e-mail: gecekitapligi@gmail.com

Baskı & Cilt / Printing & Volume
Sertifika / Certificate No: 42488

COĞRAFYA ALANINDA ULUSLARARASI ARAŞTIRMALAR VE DEĞERLENDİRMELER

EDİTÖR

PROF. DR. EREN YÜRÜDÜR

gece kitaplığı

İÇİNDEKİLER

Bölüm 1

FARKLI İKLİMSEL DÖNEMLERDE TÜRKİYE'NİN YAĞIŞ VE SICAKLIKLARININ TREND ANALİZİ

Yakup KIZILELMA, Murat KARABULUT—1

Bölüm 2

COĞRAFYA BİLİMİNDE ARAZİ ÇALIŞMASI

Serdar CEYLAN, İhsan BULUT—25

Bölüm 3

PALEOEKOLOJİK VERİLERE GÖRE ANADOLU'DA YOUNGER DRYAS DÖNEMİNİN ETKİLERİ

Mustafa DOĞAN—49

Bölüm 4

ÇİFTLİK YERLEŞMELERİNİN GELİŞİMİ VE FONKSİYONEL DEĞİŞİMİ: KARATAŞ (ADANA) İLÇESİ

Gülden BALABAN, İhsan BULUT—79

99

Bölüm 2

COĞRAFYA BILIMINDE ARAZI ÇALIŞMASI

Serdar CEYLAN[1]

İhsan BULUT[2]

1 Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Coğrafya Bölümü, serdar_ceylan_51@hotmail.com ORCID: 0000-0002-9599-5586
2 Prof. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, ihsanbulut@ akdeniz.edu.tr ORCID: 0000-0002-4873-3479

Giriş

Coğrafya biliminin uygulamalı bir bilim mi olduğu yoksa teorik bir disiplin mi olacağı tartışması dünyada uzun yıllar tartışılmıştır. Coğrafyanın 19. yüzyıl modern disiplinlerinden olan sosyoloji bilimi gibi teorik alana çekilmek istenmesine karşın, uygulamalı bir disiplin olmasının coğrafyanın doğasına daha uygun olacağı görüşü disiplinde baskın çıkmıştır. Özellikle coğrafyanın jeoloji bilimi ile olan yakın ilişki ve tarihsel bağlamı, coğrafyanın uygulamalı bir bilim olarak kalmasını güçlendirmiştir. Gerek fiziki coğrafya gerekse beşerî coğrafya alanında coğrafyanın saha araştırmaları özgün çalışmalar olarak kabul görmüş; ikincil veriler üzerinden yapılan analizler "masa başı çalışmalar (kolaycılık)" olarak nitelendirilmiş; literatür değerlendirme-yorumlamaya dayalı olan kavramsal ve kuramsal tartışmalı makale ve kitaplar ise "derleme" yayın olarak görülerek coğrafya biliminde küçümsenmiştir. Coğrafyacıların sahadan doğrudan ampirik ham veriler toplayarak bu verileri işlemesi ve analiz etmesi, araziden numuneler alması, fotoğraflar çekmesi, konum belirlemesi ya da koordinat alması beklenmiş ve bu çalışmalar coğrafi araştırmalarda merkezi ve değerli görülmüştür.

Doktora tez sahasında motosiklet ile gezme, köy misafir odalarında geceleme, yaylada çadırda konaklama, arazide yağmura yakalanıp ıslanma, yağmurdan korunmak için çobanın tulumunu (kepenek) giyip bitlenme, arazide araç lastiğinin patlaması, köpeklerin saldırması, sokağa çıkma yasağı izinleri, kene-karantina vakaları ve terör dönemlerinde güvenlik ekiplerince arazide sorguya çekilme gibi arazi araştırmalarına dayalı hikâyeler sürekli anlatılan anılar olmuştur.

Coğrafyanın araziye dayalı bir bilim olduğunun düşünülmesi (arazide geceleme ve arazide birkaç gün kalış), coğrafya bölümlerinin erkeksi otoriterliğini güçlendirmiş ve yakın bir döneme kadar coğrafya bölümlerine kadın araştırma görevlisi alınmamış ya da lisansüstü coğrafya programlarına kadın öğrenci yerine erkek öğrenciler öncelikli olarak tercih edilmiştir.

Ortadaki arazi çalışmasına dayalı onlarca ampirik bulgunun disiplinde bir veri çöplüğü oluşturduğu ve dağınık bir halde olduğu da disiplin içerisinde eleştirilmiş ve bu verilerin belirli teoriler temelinde yorumlanması gerekliliği tartışılmıştır.

"Coğrafya en güzel arazide yapılır", "arazi coğrafyacının laboratuvarıdır", "coğrafyacının bir ayağı okulda diğer ayağı arazidedir", "herkes bakar coğrafyacı görür"düşüncesi coğrafya eğitim müfredatına da yansımıştır. Doğa gezileri, kültür turları, şehir gezileri, bilimsel etkinlik ve doğa kampları, arazi tatbikatı dersleri bu anlayışın bilime yansımalarıdır.

Ayrıca coğrafyadaki temel derslerin uygulamalı olanlarının da müfredata girmesi ve bu alanda kitapların yazılması da dikkat çekmektedir. Örneğin uygulamalı jeomorfoloji, uygulamalı klimatoloji, bitki coğrafyası uygulamaları kitapları bu görüşü desteklemektedir. Ayrıca yüksek lisans ve doktora tezlerinin konuları belirlenmeden önce, tez araştırma sahasının belirlenmeye çalışılması; çalışılmadık bir konu değil, çalışılmadık bir il ya da ilçenin (sahanın) öncelikle aranması ve arazi temelli coğrafi etüt (monografya) tez çalışmaları, uygulamalı coğrafya bakış açısının bir yansımasıdır. Aslında burada tartıştığımız durum, coğrafyanın tarihsel geçmişindeki düşüncel (felsefi) temeller ile ilişki olduğunu söyleyebiliriz. Bölgesel yaklaşımın coğrafya disiplini içindeki etkisi (dünyanın çok büyük olduğu ve dünyanın ancak bölgelere ve küçük alanlara ayrılarak incelenebileceği) bakış açısı, coğrafyanın uygulamalı bir bilim olmasında ve saha araştırmalarının disiplin içinde önemsenmesinde etkili olmuştur.

Fiziki coğrafya alanında bilgi üreten ve araştırma yapan coğrafyacıların saha araştırması yapması kaçınılmazdır. Volkanik bir dağ kütlesi, heyelan sahası, sel-taşkın sahası, buzulların ve buzul şekillerinin olduğu dağlar, akarsu topografyaları, karstik topografyalar ve mağaralar, tektonik sahalar ve fay hatlarının olduğu bölgeler, ormanlık alanlar, akarsu ve göl alanları, deniz kıyılarıfiziki coğrafya alanında araştırma yapan araştırmacılar için uygun veri ve materyal toplanmasını sağlayan başlıca alanlardır. Fiziki coğrafyacı araştırmacılar arazide fosil bulma, kayaç toplama, çamur kesiti, toprak kesiti ya da su numunesi alma, bitki toplama; eğim belirleme, fay yönü tespit etme, taşkın analizi yapma ve kıyı seviye değişimlerini belirleme gibi çalışmalar yapmaktadır. Fiziki coğrafyacı araştırmacıların elde ettiği numunelerin laboratuvarda çeşitli fiziksel, kimyasal ve biyolojik analizlere (karbon analiz-yaş analizi, kirlilik analizi vb.) tabi tutması ile sahasının geçmiş yüzyıllara ve dönemlere ait jeolojik, tektonik ve iklimsel şartları hakkında yorum yapabilmesi kolaylaşmaktadır. Ancak son zamanlarda gelişen bilgisayar ve uydu teknolojileri sayesinde, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS/GIS) ve uydu görüntüleri ile yetinen ve araziye çıkmadan fiziki coğrafya çalışmaları yapan genç coğrafyacıların sayısı giderek artmakta olduğu da disiplin içinde eleştirilmektedir. Arazi çalışmalarının zaman ve maliyet gerektirmesi nedeniyle bazı coğrafyacıların masa başı (CBS tabanlı) hızlı ve yüzeysel çalışmalar yapmaya yönelmesine neden olmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında ise, üniversitelerin atama yükseltme kriterlerini sürekli yükseltmesi ve bilim insanlarından daha fazla makale yayını beklemelerinden kaynaklanmaktadır.

Beşerî coğrafya alanında ise kuramsal çalışmaların yanı sıra saha araştırmasına dayalı ampirik veri toplama geleneği de oldukça yaygın-

dır. Beşerî coğrafyacılar arazide anket, görüşme ve gözlem tekniklerini kullanarak ampirik veriler elde etmektedirler. Şehir, kasaba ve köy yerleşmeleri beşerî coğrafyacıların anket, görüşme ve gözlem yaptığı alanlar olmuştur. KOBİ'ler, organize sanayi bölgeleri, okullar, oteller, turistik alanlar, meydan ve parklar, köy kahvehaneleri, barlar ve evler beşerî coğrafyacıların anket, görüşme ve gözlem teknikleri ile ampirik veri toplama sahaları olmuştur. Coğrafya disiplini dışında da antropoloji, arkeoloji, sanat tarihi, sosyoloji (uygulamalı sosyoloji) ve turizm gibi sosyal bilim dallarında da arazi çalışmaları yapılmaktadır. Ayrıca doğa bilimlerinden jeoloji, biyoloji, botanik, orman mühendisliği ve zooloji disiplinleri de saha araştırmasına dayalı bilgi toplamaktadır.

Araştırmanın amacı, coğrafya disiplini içerisinde saha araştırmalarının tarihsel gelişimi ve disiplin içerisindeki önemini anlamaya çalışmaktır. Çalışma ikinci veriler üzerinden betimlenerek yorumlanmış ve açıklanmıştır. Araştırma soruları şu şekildedir: Coğrafya biliminde arazi çalışmasının yeri ve önemi nedir? Coğrafya biliminde arazi çalışmasının paradigmatik gelişimi nasıldır? Türkiye'de coğrafya biliminde arazi çalışmasının yeri, önemi ve uygulama örnekleri nelerdir?

Coğrafya Disiplininin Düşüncel (Felsefi) Gelişimi: Bölgesel Yaklaşım

Coğrafya disiplinin tarihi ve felsefi gelişimi hakkında burada kısa bir tartışma yapmak, coğrafyanın paradigmaları ile arazi çalışması ve uygulamalı araştırmanın ilişkisini anlamaya daha iyi yardımcı olacaktır. "Toplum değiştikçe, coğrafyanın içeriğinin ne olduğunun tanımları da değişmektedir. Coğrafyanın bugünkü durumunun değerlendirilebilmesi için, disiplinin geçmişi hakkında biraz bilgi sahibi olunması temel bir önem arz etmektedir" (Özgüç-Tümertekin, 2010: 23). Bilimin ne olması gerektiğini ve bilimsel bilgiye nasıl ulaşılabileceğini gösteren paradigma (Dikeçligil, 2010: 54) coğrafya disiplininde 1920'lere kadar "çevresel determinizm" temellinde devam etmiş; ancak bu yıldan sonra, disipline hâkim bu paradigma yerini karşılıklı insan-çevre ilişkisini merkeze alan possibilizm (olasıcılık) yaklaşımına bırakmıştır. Bu yaklaşımla, insan doğada pasif değil, çevreyi etkileyen aktif bir özne haline gelmiştir. Deterministler gibi possibilistler de mekânsal bir birlikten ve yeryüzünün tüm elemanlarının birbiriyle karşılıklı ilişkisinden yola çıkmışlardır. Tüm dünyanın anlaşılması imkânsız olduğundan bütün daha küçük parçalara ayrılması gerektiği düşünülmüş ve dünyayı anlamanın bölgeleri anlamaktan geçtiği (bölgesel yaklaşım) fikri 1930'lardan itibaren coğrafyada baskın bir görüş haline gelmiştir (Öztürk, 2007: 5-9). Coğrafi çalışmaların

temelini oluşturan "bölge" kavramı, sahip olduğu özellikler bakımından çevresi ile farklılık gösteren alanların gruplanması (Tümertekin, 2001: 28) olarak nitelendirilmiş; mekânın bölgelere ayrılarak incelenebileceği coğrafyada düşünülen (bölgesel) bir yaklaşım olmuştur (Öztürk, 2007: 26-27). Dünyayı anlamak için bölgeleri anlamak gerektiği düşünülmüş ve Vidal de la Blache öncülüğünde bir bölgeselcilik devrimi başlamıştır. Coğrafyanın alansal (bölgesel) farklılıkları çalışma düşüncesi, 1920-1950 yılları arası Hartshorne ve Blache gibi coğrafyacıların düşünceleri olup (Craval, 2007; Öztürk, 2013: 10), günümüz Türkiye coğrafyası bilim anlayışında da hala devam eden bir coğrafi bir yaklaşım olarak görülmektedir.

Bölgesel coğrafya geleneğinin izleri Pattison'a göre, Strabon'un Antik Çağ'da yazdığı Geography eserine kadar gitmektedir (Pattison, 1964: 87-88). Fiziki çevrenin insandan bağımsız olarak hiçbir zaman tek başına coğrafya olamayacağı düşüncesi, doğal ve kültürel olguların birlikte incelenebileceği fikrini doğurmuş ve bu fikir bölgesel coğrafya geleneğinin temellerini oluşturmuştur. Nitekim İngiliz ve Fransız coğrafyacılar, fiziksel beşerî ve kültürel unsurları birleştiren bir araştırmanın bölgesel coğrafya olduğu konusunda hemfikir olmuşlardır (Özgüç-Tümertekin, 2010: 223). Bölgesel coğrafi anlayış; çeşitli konularda bilgi toplayan, bu bilgileri sentezleyen ve bu sentezlerin başka yerlerde benzerinin olmadığını savunan, metodolojik anlamda farklı sahalarda birbirini tekrar eden bölgelerin inşa edilmesini sağlamaktadır (Hartshorne, 1996: 392; Tekeli, 2001: 192; Tuysuz ve Yavan, 2012: 392-393). 1950'lere kadarki dönemde bölgeleri betimlemek ve bölgeler arasındaki farkları ortaya koyma yaklaşımı, coğrafyada ağırlıklı olarak devam etmiştir. 1950'lerden sonra betimlemeye dayalı çalışmaların coğrafyayı bir bilim yapamayacağı düşünülmüş ve buna tepki olarak coğrafyada Kantitatif Devrim yaşanmış (Öztürk, 2007: 5-9) ve pozitivist coğrafya disiplin içine girmiştir. Coğrafyanın çok paradigmalı hale gelmesi (yorumlayıcı ve eleştirel sosyal bilim anlayışı), 1970'li yıllarda başlamış ve bu süreç 1980 sonlarında bu süreç hızlanmıştır (Tekeli, 2012: 351). Türk coğrafyasının da Batıdan kopuşu ve içine kapanma süreci 1960'lardan itibaren başlamış, 1950'lerde Batı coğrafyasında yaşanan Kantitatif Devrim Türk coğrafyasında yankı bulamamış, 1968 sonrasındaki çok paradigmalı coğrafya oluşumunda da Türk coğrafyası yer alamamış ve neo-Kantist çizgide muhafazakârlığını korumuştur (Tekeli, 2012: 352-353).

Ritter; yeryüzünü (mekânı) ve onun sakinlerini karşılıklı ilişki içinde bir bütün olarak görmüştür. Bu ilişki ancak insan ve mekân birlikte ele alınınca anlaşılabilirdi. Bu nedenle coğrafya ve tarih birbirinden ayrılmaz bir bütün oluşturuyordu. Ritter, coğrafyanın dünyayı betimlemesini yetersiz bulmakta, coğrafyanın bir yanı doğa ve insanlık tarihi ilişkisine

dayanan bir yeryüzü bilimi olduğunu savunmuştur. Bunu bir "bölgesel coğrafya" bilimi olarak kurmaya çalışmıştır. İkinci nesil Kantçı'ların bu bilgi yaklaşımında; (i) coğrafya, ideografik bir bilimdir. (ii) ideografik bir dünya coğrafyasının kurulabilmesi, bunun dünyanın (mekânın) iç bütünlüğü olan tekil (unique) bölgelere ayrılarak yapılması halinde olanaklıdır. (iii) bu bölgelerin oluşumunun doğal ve toplumsal öğelerin karşılıklı etkileşmesiyle olduğunun kabulüdür. (iv) coğrafyanın tekil ve özgün bölgelerinin oluşumunu hem analitik hem de sentetik analizlerle bir açıklamaya kavuşturması gerekir. Bölgesel coğrafya yaklaşımı, coğrafyanın faaliyet alanını, yeryüzünün alansal farklılaşmasını betimlemeye/açıklamaya yönelmiştir (Tekeli, 2010: 66-67). 19. yüzyıl sonunda bölgesel yaklaşımda zaman dönemlere, mekân ise bölgelere ayrılmıştır. Bölgesel yaklaşımda coğrafya determinist değil olumsal (possible, contingent) olmuştur. Tekil olanın oluşumunu ortaya koyduğu için de beşerî coğrafya ideografik bir bilimdi. Bu yaklaşımda (Yeni Kantçı Coğrafyada) mekân Kantçı gelenekten geldiği için mutlaktı. Beşerî coğrafya analizlerinde mekân, soyut nitelikleriyle değil, somuta (nesneye) içerilmiş olarak yer almıştır. Bu yaklaşımda coğrafyanın kendisine konu olarak seçtiği yeryüzü mekânının alansal farklılaşması, dinamik bir olgudur. Bu dinanizmi fiziki coğrafya (doğa) ve toplum arasındaki etkileşim sağlamaktadır. Bu etkileşimde biriken ve gelişme sağlayan kültür, toplumları geliştirip değiştirirken, aynı zamanda da toplumların fiziki çevreleriyle oluşturduğu etkileşimin ortaya çıkardığı yeryüzünün farklılaşmasında da önemli değişmeler oluşturmaktadır. Bu dönemde tarih ve coğrafya iç içe geçmiş durumda olup, bölgelerin oluşumu tarihsel olarak ele alınmış, zaman dönemlere mekân ise bölgelere ayrılarak analizlere girmiştir. Yeryüzünün bölgelere nasıl bölünebileceğini araştıran coğrafya, bunu fiziksel-doğal coğrafi bilgiler ile yapmıştır. Bu dönemde mekân soyut olmayıp, somut-mutlak mekân olarak düşünülmüştür. Bu dönemde mekân ihmal edilmemiş, kenara itilmemiştir. Mekânın alansal farklılaşması konusu doğa-toplum (insan-çevre) ilişkisi temelinde açıklanmaya çalışılmıştır (Tekeli, 2010: 71-74).

Coğrafi mekânın gözlemlenmesinde kavramsal olarak iki ayrı yaklaşım söylenebilir: İlk yaklaşımda, sonsuz sayıda noktada gözlem yapılarak çeşitli niteliklerin mekândaki sürekli dağılım elde edilmek istenmektedir. İkinci yaklaşımda ise, coğrafi mekân istatistikî ünitelere veya bölgelere bölünerek kesikli gözlemler yapılmaktadır. Betimleyici bir bilim dalı olan geleneksel (bölgesel) coğrafya için bir gözlem dili olan harita yeterlidir. Harita, coğrafi mekândaki dağılımların sembolüdür. Coğrafi mekânda çeşitli elemanların birbirlerine göre konumlarını gösterebileceği bir "dağılım çerçevesi" teşkil etmektedir. Harita, coğrafi mekândaki dağılımların betimlenmesine imkân vermektedir (Tekeli, 2010: 41-43).

Harita, coğrafyada mekânsal bilgileri göstermede kullanılan geleneksel bir yoldur (Tümertekin, 2001: 189).

Bölgesel yaklaşımda mekân, doğal ve beşerî unsurların içinde var olduğu, oluştuğu ve bu bağlamda evrensel ve insan düşüncesinden bağımsız olarak gerçekliğin koordinat düzenlemesini sunan insan için değişmez bir kutu (konteyner) olarak algılanmıştır (Gregory, 2000; Öztürk, 2007: 18).

Türkiye'de Coğrafya Disiplininin Gelişimi

Osmanlı İmparatorluğu döneminde 1900 yılında Darülfünun (İstanbul Üniversitesi) açılması ve bünyesinde yer alan Edebiyat Fakültesi içerisinde 1915'te coğrafyanın ayrı bir zümre olarak yer alması ve Almanya'dan Doç. Dr. Erid Obst'un bölümün başına geçmesi (Tekeli, 2012: 352), modern coğrafyanın Türkiye'de kuruluşu yolunda önemli bir dönüm noktasıdır. Ancak Türkiye'ye yurtdışından gelen bu coğrafya profesörlerinin daha çok fiziki coğrafya kökenli olması, arazi çalışmalarının önemini artırmış ve "coğrafya elle değil ayakla yapılır" şeklinde bir bakış açısının gelişmesine neden olmuştur (Tümertekin, 2001: 202; Tuysuz ve Yavan, 2012: 393). Alman ve Fransız (bölgesel coğrafya yaklaşımı) geleneği etkisinde Avrupa'da eğitim alan Faik Sabri Duran, Selim Mansur, Ali Macit Arda ve Hamit Sadi Selen eğitimlerini tamamlayıp İstanbul Üniversitesi Coğrafya Bölümü'ne ilk katılan Türk coğrafyacılarıdır. Daha sonraki süreçte Besim Darkot, İbrahim Hakkı Akyol, Ahmet Ardel ve Ali Tanoğlu bölüme katılmışlardır (Erinç, 1973: 5-18).

Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi Coğrafya Bölümü 1935 yılında kurulmuş ve fiziki coğrafyacı Alman Dr. Herbert Louis bölümünün başına geçmiştir. Danyal Bediz, Cemal Arif Alagöz ve Niyazi Çitakoğlu bölümde yer alan ilk coğrafyacılardır (Erinç, 1973: 21). Louis'in arazi çalışmalarına önem vermesi ve bölgesel coğrafyaya ilgi duyan bir fiziki coğrafyacı olması ve Alman geleneğinde yetişip bölüme katılan diğer coğrafyacılar bölümün akademik gidişatını şekillendirmişlerdir. Louis 1943'te yayınladığı "İç Anadolu ve Coğrafi Hudutları"[1] çalışması ile Türkiye'de coğrafi bölgeler üzerinde araştırmalarını yoğunlaştıran bir coğrafyacıdır. Cemal Arif Alagöz (1946) ise, Türkiye'de köy monografya etütlerinin temellerini atan ilk kişidir.[2] Ayrıca Mecdi Emiroğlu, Hamdi Kara, Talip Yücel, Aydoğan Köksal, Ejder Kalelioğlu, Mesut Elibüyük ve Ali Özçağlar (Doğanay, 1997: 44-50) bölgesel coğrafi etüt çalışmaları ile

1 Louis, H. (1943). İç Anadolu ve Coğrafi Hudutları, *Türk Coğrafya Dergisi*, 1, 51-70.
2 Alagöz, C.A. (1946). Ankara Çevresi Coğrafya Köy Monografyaları, *Ankara* Üniversitesi*DTCF Dergisi*, IV, 4, 409-435.

bölgesel yaklaşımı Ankara Üniversitesi'nde devam ettiren diğer coğrafyacılardır.

Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Coğrafya Bölümü 1974 yılında lisans eğitimine başlamıştır. M. Tevfik Tarkan, A. Nejdet Sözer, Ahmet Nişancı bölümün kurucu akademik elemanlarıdır. 1976 yıllarında Ahmet Acar, Aykut Acar ve İbrahim Atalay bölümün akademik kadrosuna katılan diğer kişilerdir. 1977 yılında Hayati Doğanay bölüme araştırma görevlisi olarak alınmıştır (Web 1). Atatürk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi dışında, 1961 yılında Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Coğrafya Eğitim Bölümü'nün açılması ve Hayati Doğanay'ın lisansüstü eğitime ağırlık vererek, bölgesel yaklaşım geleneğinde yaklaşık 37 doktora unvanı almış coğrafyacıyı ülkenin çeşitli üniversitelerine öğretim üyesi olarak göndermesi, Türk coğrafyasında bölgesel yaklaşımın kökleşmesinde önemli bir etken olmuştur. Nicel çoğunluğu oluşturan bu coğrafyacılar, gittikleri üniversitelerde bölgesel coğrafya dersleri açarak, arazi çalışmaları temelinde bölgesel araştırmalar yapmaya devam etmiş ve kendi yüksek lisans ve doktora öğrencilerine bu yaklaşım ekseninde lisansüstü tezler yaptırmışlardır. Doğanay'ın (2011: 14) "Coğrafyanın ne doğal ne de beşerî bir bilim olduğunu, her ikisi arasında köprü görevi gören ve bir bağ kuran, insanın çevre (doğa) içerisindeki rolünü araştıran bir disiplin" olduğunu belirtmesi, Atatürk Üniversitesi Coğrafya Bölümü'nün bölgesel coğrafya yaklaşımını benimsediğini göstermektedir. Nitekim Doğanay (2011: 14), "Coğrafya disiplinin temel amaç ve hedeflerinin en önemlisinin insan-çevre etkileşimi ve bunun sonuçlarının araştırıp ortaya koymak" olduğunu ifade etmesi bu görüşü desteklemektedir.

İstanbul Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve Atatürk Üniversitesi'nin coğrafya bölümleri ile başlayan yaklaşık yüz yılı aşkın sürede, coğrafyanın bölgesel coğrafya yaklaşımında, uygulamalı bir bilim dalı olarak, arazi çalışmalarına önem vermiş bir disiplin olarak gelişim gösterdiği ve günümüzde 50'yi aşkın bölüm ile üniversitelerde yer bulduğu görülmektedir.

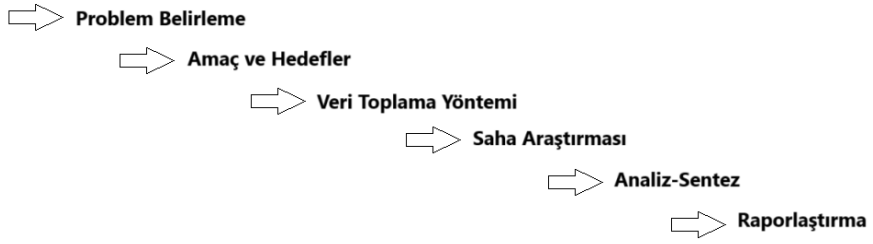
Türkiye'deki coğrafyacıların mekânı mutlak (fiziki, somut) olarak görmesinde ve bu mekânın kendi içerisinde anlamlı bütünler oluşturan bölgelere ayrılabileceğini ve kesin sınırlarla bölgelerin ayrılabileceği fikrini temel almasında, Ankara ve İstanbul coğrafya bölümlerindeki Alman geleneğinin (bölgesel yaklaşımın) bir sonucudur. Beşerî coğrafya tez çalışmalarında, araştırma alanı olarak sınırları kesin olarak belirlenmiş bir sahanın (havza, il, ilçe, ilçe merkezi, merkez ilçe, köy idari alanı, kentsel idari alan) esas alınması ve bu mutlak mekân içerisindeki doğal fenomenlerin ve beşerî olayların incelenmesi Türkiye'deki coğrafyacıların bölgeselci yaklaşımının Kant'tan kalan mutlak mekânın dışına çıkama-

dığını ortaya koymaktadır. Nitekim bölge-bölüm-yöre olarak alansal bir sınıflandırmaya gidilmesi, yeryüzünün mutlak (somut) mekân olarak düşünüldüğünün bir göstergesidir. Türkiye'deki coğrafyacılar, insan çevre etkileşiminde araziyi gözlemlemeye, araştırma sahasını doğal ve kültürel peyzajını tasvir etmeye ve bölgelerin bilgisini toplamaya yönelmiştir. Bu yöntem, Klasik Coğrafya döneminde görülen ansiklopedik veri elde etme geleneğinin bir yansımasıdır. Ayrıca haritaya önem verilmesi ve haritasız bir çalışmanın nitelikli olarak görülmemesi Türkiye'deki coğrafyacıların çalışma yaklaşımının karakteristikleri olarak gösterilebilir. Aynı şekilde bu dönemde yapılan fiziki monografya tezleri dışında, beşerî coğrafya tezleri de fiziki coğrafya temeli üzerine oturtularak yapılmıştır. Başka bir deyişle, beşerî coğrafya yapabilmenin fiziki coğrafyayı ortaya koymak ile olabileceği hâkim düşünce olmuştur. Araştırma sahasının (bölge, yöre; il, ilçe) fiziki özellikleri açıklanmadan beşerî özelliklerinin anlaşılamayacağı ve açıklanamayacağı fikri coğrafi bir anlayış olarak benimsenmiştir. Nitekim Doğanay'ın (2011: 15) "hem fiziki coğrafya hem de beşerî coğrafya araştırmalarına eşit düzeyde ağırlık ve önem verilmeli" ifadesi bu görüşü desteklemektedir.

Saha Araştırması

Saha araştırması, kendi gündelik yaşantılarının doğal akışında hareket eden insanların incelenmesidir. "Saha araştırması, arzu edilen bilgileri elde etmek için her türlü tekniğin kullanılabileceği bir şemsiye gibidir (Schatzman ve Strauss, 1973: 7)". Saha araştırmasında, doğal bir ortamda, "gerçek insanlarla" doğrudan, yüz yüze toplumsal bir etkileşim vardır. Saha araştırmasında araştırmacı, insanları bir yerde (kent, köy) ya da ortamda (okul, kafe vb.) incelemekte; incelenen insanlarla doğrudan konuşmakta ve onları gözlemlemektedir (Neuman, 2013: 541-548). Saha araştırmasının başlangıcı, uzak ülkelere seyahat edenlerin raporlarına dayandırılabilir. Avrupalı kâşifler ve misyonerler 1200'lerden beri, karşılaştıkları tuhaf kültürler ve halkların betimlemelerini yazmışlardır. 19. yüzyılda Avrupa ticareti ve imparatorlukları hızla büyüdüğünde ve daha bilgili, eğitimli seyyahlar ortaya çıktığında raporların sayısı artmıştır. Akademik saha araştırması, 19. yüzyılın sonunda antropoloji ile başlamıştır. İlk antropologlar, yalnızca kâşiflerin, devlet görevlilerinin ya da misyonerlerin raporlarını okuyordu; inceledikleri insanlarla doğrudan temastan yoksunlardı. Britanyalı sosyal antropolog Bronislaw Malinowski (1844-1942), uzun bir süre boyunca bir grup insanla birlikte yaşayan ve veri toplama hakkında yazı yazan ilk araştırmacıydı. Malinowski, 1920'lerde yoğun saha çalışmasını yeni bir yöntem olarak sundu ve doğrudan gözlem ve yerlilerin açıklamalarını, gözlemcilerin çıkarımların-

dan ayırmak gerektiğini savundu. Araştırmacılar, saha araştırmasını kendi toplumlarını incelemek için de kullandı. Charles Booth ve Beatrice Webb'in 1890'larda Londra yoksullarına dönük gözlemleri, antropolojinin dışında hem anket hem de saha araştırmasını başlattı. Booth ve Webb, insanları doğal ortamlarında doğrudan gözlemledi ve tümevarımlı veri toplama yaklaşımını kullandı. Katılımlı gözlemleme ise, 1890'da Almanya'da ortaya çıkmış olabilir. Paul Gohre, üç ay boyunca bir fabrikada çırak olarak çalışıp fabrika yaşamını incelemek için her gece evinde ayrıntılı notlar almıştır (Neuman, 2013: 543-544).

Şekil **1.***Bilimsel araştırma sürecinde saha araştırmasının yeri*

ABD'de sosyolojik saha araştırması, Chicago Üniversitesi Sosyoloji bölümünde, "Chicago Sosyoloji Okulu" ile başladı. Okul; 1910-1930 arasında ***doğrudan gözlem***, örnek olay incelemesi, yaşam öyküsü yaklaşımına dayalı çeşitli metotlar, gayri resmî görüşmeler ve belgeler ya da resmi kayıtların okunması gibi yöntemler kullandı. Robert E. Park (1864-1944), Chicago kentinin toplumsal incelemesi için bir araştırma programı hazırladı. Toplumsal araştırmacıların kütüphanelerden çıkarak, barlarda, sokak köşelerinde ve lüks otel lobilerinde doğrudan gözlemler ve sohbetlerle "ellerini kirletmeleri" gerektiğini söyledi. Chicago Okulu, 1940-1960 arasında ***katılımlı gözlemi*** geliştirdi. Katılımcı gözlemle üç ilk ortaya çıktı: (i) insanları kendi doğal ortamlarında ya da asıl yerlerinde inceleme, (ii) insanları doğrudan kendileriyle etkileşime girerek inceleme ve (iii) katılımcıların bakış açılarına dayalı teorik bildirimlerde bulunma. Zaman içinde yöntem, katı betimlemeden, araştırmacının saha içindeki ilişkisine dayanan kuramsal analizlere doğru ilerledi. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra saha araştırması, anket araştırması ve nicel (pozitif) araştırmanın gittikçe artan rekabetiyle karşı karşıya kaldı ve bütün toplumsal araştırma içindeki oranı azaldı. Ancak 1970-1980'lerde, pek çok değişiklik saha araştırmasını canlandırdı. Saha araştırmasında; yeni fikirler ve teknikler, felsefi varsayımı, epistemolojik kökleri yeniden değerlendirilmiştir. Son olarak, saha araştırmacıları, teknikleri ve yöntemleri konusunda daha bilinçli hale gelmişlerdir. Bir araştırma tekniği olarak saha araştırmasını daha sistematik hale getirdiler. Günümüzde saha araştırmacıları, insanları doğal ortamlarında doğrudan gözlemle-

mekte ve onlarla etkileşime girmektedirler. Saha araştırmacıları, araştırmayı toplumsal dünyanın bir betimlemesi ve bir parçası olarak görmektedirler (Neuman, 2013: 544-545).

Fen bilimlerinden farklı olarak laboratuvarda yapılan deney ve gözlemlerin yerini, coğrafi araştırmalarda bir bölge ünitesi alır. Bu nedenle de "*coğrafya biliminin ve coğrafyacıların laboratuvarı arazidir.*" diyebileceğimiz gibi, "*bütün yeryüzüdür*" de diyebiliriz. Böylece gezi, temel ayırıcı bir özellikle olarak belirir. Kuşkusuz bu gezi hareketliliği; ormancılık bilimleri, jeoloji, botanik vb. ilimler için de söz konusudur. Coğrafyacının laboratuvarı, yerine göre bütün dünya olup, gözlem yöntemi, gezi gözlem ya da seyahat müşahede şeklinde kullanılmalıdır. Fen bilimlerindeki deney ve gözlem, deney odasında yani laboratuvarda yapılır. Coğrafi araştırmalarda söz konusu bu deney odasının yerini coğrafi çevre alır. Çünkü coğrafya biliminin deney odası yani laboratuvarı, gözlem yapılan coğrafi çevredir. Bu kuralı "*coğrafya biliminin laboratuvarı arazidir.*" diye formüle edebiliriz (Doğanay, 2002: 18).

Coğrafya Biliminde Saha Araştırması

Saha çalışmasına değişik isimler verilebilmektedir. Arazi çalışması, arazi tatbikatı, saha çalışması, ekskürsiyon, gözlem gezisi, arazi gezisi (Doğanay, 2002), araştırma ve öğretim gezisi, ekspedisyon (İzbırak, 1968) bunlardan sadece bazılarıdır (Arı, 2014: 304). Başka bir deyişle, coğrafya öğretiminde arazi çalışmalarının ve inceleme gezilerinin gerekliliği konusunda literatürde tam bir fikir birliği sağlanmıştır. Ancak coğrafya öğretiminde eğitsel amaçlarla okul dışında gerçekleştirilen bu etkinliklerin nasıl adlandırılması gerektiği konusunda tam bir görüş birliği bulunmamaktadır. Yerli ve yabancı kimi araştırmacılar, inceleme gezisi, arazi çalışması, arazi gezisi vb. terimleri neredeyse eş anlamlı olarak kullanabilmektedir. Aslında bu terimler arasında kesin sınırlar çizmek de oldukça zordur. Bununla beraber, arazi çalışmaları bilim uzmanlarının arazide veri toplamak için gerçekleştirdikleri araştırma tabanlı çalışmalardır. Ayrıca Michie (1998), arazi çalışmalarının arazi gezilerinin bir alt kümesi olarak değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmektedir. Arazi çalışması teriminin kullanımı, genellikle lisenin son yılları ve daha ileri öğretim kademelerindeki biyoloji ve jeoloji derslerinde sınıf dışında yapılan bazı formal uygulamaları vurgulamaktadır (Alkış, 2010: 93-94).

Coğrafya öğretimindeki geziler, öğretim programlarındaki hedefler doğrultusunda, herhangi bir yeri ya da orada gerçekleşmiş olan bir olayın sonuçlarını ya da oradaki mevcut fiziki ve beşerî özellikleri görmek ve yerinde doğrudan gözlemlemek için okul tarafından organize edilen

faaliyet olarak tanımlanabilir (Alkış, 2010: 93-94). Karabağ, (2002) coğrafyacıların sahip olması gereken birtakım beceri ve bilgilerden bir tanesinin de arazi tatbikatı, teknik gezi ve yerinde uygulama yaptırma olduğuna dikkat çekmektedir. Şahin (2003) üniversitelerdeki coğrafya bölümlerinde uygulama eksikliği olduğunu, bazı teorik konuların arazide uygulamalı olarak çok daha kolay ve iyi öğretilebileceğini belirtmektedir. Demirci (2005), ABD'de arazi gezilerinin ortaöğretimde coğrafya öğretiminde kullanılan bir yöntem olduğunu ve öğretmenlerin sık sık eğitim amaçlı geziler düzenlediklerini belirtmektedir. Coğrafya Dersi Öğretim Programı (CDÖP)'nda (2005) coğrafyada arazi tatbikatının bilimsel laboratuvar çalışmaları niteliğinde olduğu ve arazi uygulamalarının sınıf dışında yapılan coğrafi çalışmaları kapsadığı vurgulanmaktadır. CDÖP'te (2005) arazi çalışmaları bir öneri olmayıp eğitim programının bir parçasıdır(Alkış, 2010: 95).

Arazi çalışmaları, öğrenciler ve eğiticilere eğitimsel aç**ıdan birçok fayda sağladığı kabul edilmektedir** (Cook, 2006). Birçok eğitmen, arazisi çalışmasını çevre eğitiminin ve coğrafyanın önemli bir parçası olarak görmektedir (Foskett, 2000). Birçok öğrenci ise, kendilerine daha anlaşılır gelmesi ve bir şeyler ile ilişkilendirebilmesine imkân vermesi nedeniyle arazi çalışması deneyimlerine değer vermektedir (Owens, 2007). **Öğrenciler arazi çalışması ile sadece çevreye karşı yeni bir bakış açısı kazanmakla kalmaz, aynı zamanda** yaşadıkları çevreyi merak etme ve **çevreye karşı** daha dikkatli olma konusunda kendilerine katkı sağlamaktadır (Willy, 2006). Stoddart (1986) ise gerçek bir coğrafi bilgi ediniminin arazide gerçekleşebileceğini belirtmektedir (Foskett, 1999). Arazi çalışması olmadan yapılan coğrafya, deney yapılmayan bir bilim gibidir. Arazi coğrafyacıların laboratuvarıdır. Öğrenciler arazide yer şekilleri, doğal olaylar, insanlar ve beşerî faaliyetler ile ilgili doğrudan bir bilgi elde edip bir deneyim kazanmakta ve coğrafi becerileri öğrenip bunları arazide uygulayabilmektedir. Ayrıca öğrenciler için eğlenceli olan arazi gezileri, okul ortamının resmi davranış kurallarını kırmakta ve öğretmenler ile öğrenciler arasında sosyal iletişimin kurulmasına da fırsatlar sağlamaktadır (Bland vd., 1996). Arazi gezileri, öğrencilerin hem yaşanılan yeri hem de ziyaret edilen farklı çevreleri anlamalarını ve o yerlerle ilgili bilgilerini geliştirmelerini sağlamaktadır. Arazi gezileri öğrencilere zaten ders kitaplarında anlatılan eski bilgilerden ziyade, değişikliklerin bugünkü etkilerini ve güncel sorunlara çözümleri inceleme şansını sunmaktadır. Öğrencilerin harita okuma ve yorumlama, düşünme ve ilişkilendirme, veri toplama ve kaydetme, matematik becerileri elde etme, taslak oluşturma ve analiz etme deneyimini sağlamaktadır (Hore, 2007). Coğrafya öğretiminde arazi çalışmalarının kullanılması, öğrenciler için yaşamları boyunca hatırlayacakları bir öğrenme deneyimi sağlar (May ve

Richardson, 2005). Geleneksel arazi gezisi, birçok coğrafya eğitmeni için tanıdıktır (Job vd., 1999). Bu yaklaşımdaki temel hedef, arazideki fiziki ve beşerî olay ve olguları ve bunlar arasındaki bağlantıları anlayıp arazi hakkında değerlendirmelerde bulunmaktır. Arazide öğretmen, bilgileri aktaran uzman bir rehber pozisyonundadır. Öğrenciler arazinin taslak çizimini yapma, betimleme ya da sorulara cevap verme gibi etkinliklerde yer alabilirler. Bu yaklaşımda daha çok kavramsal bilginin geliştirilmesine odaklanılmış olsa da yazma, taslak çizme ve harita okuma gibi becerilerin geliştirilmesi de sağlanabilir (Caton, 2006; Alkış, 2010: 96-99).

Coğrafya biliminin eğitim ve öğretiminde arazi çalışmaları, ders müfredatının ayrılmaz bir parçası olması gerekmektedir. Ancak birçok üniversitede arazi çalışmaları, resmi tanımlamanın dışında öğretim üyelerinin oluruna bırakılmıştır. Coğrafya lisans programlarının çok azında arazi çalışmaları bir ders olarak müfredatta yer almaktadır. Coğrafya yüksek lisans ve doktora programlarında ise saha araştırmasına dönük bir ders yok denecek kadar azdır. Coğrafya disiplininde eğitim ya da araştırma amaçlı olarak arazi çalışmalarına önem verilmesine rağmen, arazi tatbikatları ile ilgili müfredattaki düzenlemelerin oldukça gevşek olduğu görülmektedir. Lonerganve Anderson (1988) araziyi "*dört duvar arasındaki sınıf ortamlarının kısıtlılığını ortadan kaldıran ve yönlendirilmiş öğrenmenin gerçekleştiği yer*" şeklinde açıklamaktadır. İngiliz Quality Assurance Agency (QAA)'ın hazırladığı raporda arazi çalışmasını "*dış dünya ile aktif bir etkileşim*" şeklinde açıklamaktadır (Fuller, 2003). Buradaki temel hedef, öğrencileri geleneksel sınıf ortamından dışarıya çıkararak gerçek yaşamı arazide olduğu gibi deneyimlemesidir. Arazi çalışması ile olay ve olguların gözlemlenmesi, veri toplama ve katılımlı gözlem şeklinde olabilmektedir. Arazi Çalışmaları; arazi araştırması, arazi ziyareti, arazide öğretim, arazide gözlem ve arazi kampı gibi değişik şekillerde uygulanabilmektedir (Dando ve Weidel, 1971).Arazi çalışmaları coğrafyada eskiden beri değişik şekiller almıştır. 1950'lerden sonra coğrafyacıların saha çalışmalarına yaklaşımları değişen bir dizi faktöre bağlı olarak zamanla değişmiştir (Kent vd., 1997). Başlangıçta yeni yerler görmek ve bu yerlerdeki coğrafi olayları gözlemlemek önemliyken, daha sonraları bu yerlerin özel bazı problemleri üzerine odaklanılmaya başlanmıştır. Bu, bir yandan öğrenmeyi pekiştiriyor diğer taraftan da yerel problemlere dikkat çekmektedir. Böylece öğrenciler, teorik bilgilerini pratiğe dönüştürerek somutlaştırmakta ve uygulamaya dönüştürmektedir. Stoddart'ın (1986) belirttiği üzere, gerçek coğrafi bilgi arazide tecrübe ile elde edilmektedir (Arı, 2014: 304).

Coğrafyada Arazi Gözlemleri

Arazi çalışmaları, incelenen konunun en yakın durumunu görebilme imkânını vermektedir. Bilindiği üzere, özellikle beşerî faaliyetlerle ilişkin veriler eskimekte ve güncelliği çabuk kaybolmaktadır. Coğrafya biliminde veri toplama teknikleri ve araştırma yöntemleri, diğer disiplinlerde olduğu gibi, geçmişten günümüze geliştirilmektedir. Örneğin "gözlem" tekniği, coğrafya biliminde önemli bir veri toplama kaynağı olarak geçmişten günümüze kök salmış uzun bir geçmişi vardır. Gerçekten de yakın bir döneme kadar "coğrafyacı" demek, araziye çıkan ve yaptığı gözlemlere dayanarak geziyi anlatmak üzere ülkesine dönen kişi demekti (Haring-Lounsbury, 1977: 36).Arazi gözlemleri; duyma, koku alma, görme ve dokunma ile algılanan boyutunun yanında çeşitli modern aletlerle sayısal ölçümünün de yapılması (Corey, 1968) için, coğrafyacının tespit ve analiz gücünün belirli bir seviyede gelişmiş olması gerekmektedir. Platt'ın deyimiyle "*Arazi coğrafyanın laboratuvarıdır*". Arazi; daha önceden ortaya koyulan teorilerin doğruluğunu test etmek ya da teorilerin gerçeklik durumunu ortaya koymak için malzemelerin toplanarak gözlemlerin kayıt altına alındığı yerdir. Coğrafya öğrencilerinin araziye çıkarılması da uygulamalı bir fizik araştırmasıyla eşdeğerdir. Başka bir ifadeyle, arazi bir laboratuvar gibi, coğrafyacının başka bir yerden elde edemeyeceği bilgileri doğrudan topladığı bir yerdir ve ders konularının örnekleme ve uygulama tekniğine dönüştürüldüğü alandır (Lewis, 1968). Arazide yapılan gözlemler daha sonraki çalışmalarda değerlendirilmek üzere çeşitli yollarla kaydedilebilirler. Arazide taslaklar hazırlamak, arazide (landscape) gördüğü şekilleri aktarmak isteyen coğrafyacının artık bir sanatı haline gelmiştir (Daugherty, 1975). Bu tür gözlemlerde araştırma alanının haritası ve tutulan çeşitli notlar da bu taslakları destekler. Başka bir deyişle, arazide yapılacak ilk iş gözlemdir; ancak daha ayrıntılı ve daha ileri düzeydeki bilgiler gözlemden sonraki tekniklerle toplananlardan sağlanmaktadır. Arazi hakkında ilk elden bilgi edinmeye yarayan gözlemler, bir fikri geliştirmede ve araştırmanın genel gidişini yönlendirmede hayati önem taşımaktadır. Coğrafyacılar, öteden beri arazi çalışmalarının coğrafyada çok önemli bir yeri olduğu kanısındadırlar. Bununla birlikte, yakın yıllarda coğrafi eğitim ve araştırmada arazi çalışmasında önemli değişimler meydana gelmeye başlamıştır. Modern coğrafyacılar, bugün öncelikle arazi çalışmalarının coğrafyada genellemeler, teoriler ve kuralların uygulanmasında nasıl yardımcı olabileceği konusunda araştırmaya yönelmişlerdir. Bu düşüncede olanlara göre, teorik bir yanı olmamasına rağmen, arazi ya da alan çalışmaları coğrafi eğitim ve araştırmada birleştirici, hipotezleri değerlendirici bir ölçme yolu olarak merkezi bir görev görmektedir (Corey, 1968; Özgüç, 1984: 63-66).

Arazide yapılacak ölçmeler olabildiğince kesin ve kuşkuya meydan vermeyecek şekilde olmalıdır. Alanda neyin ölçüleceği ve bunun en iyi nasıl ölçülebileceğine karar verdikten sonra, artık dikkatler kullanılacak haritanın seçimi ve toplanan verinin kaydedileceği veri tablolarının yapımında toplanmalıdır. Eğer bir dizi ölçme yapılıyorsa, ayrıntılar için uygun ölçüde boşluklar bırakılmış bir form kullanmanın aynı verileri bir not defterine yazmaktan çok daha az hataya yol açma olasılığı vardır. Bu nedenle haritalamayla birlikte, tablolar oluşturma da araştırmada büyük yarar sağlamaktadır. Alan çalışmalarının en sık karşılaşılan ve en genel şekli gözlemlere dayanarak "arazi kullanış haritasının" meydana getirilmesidir (Özgüç, 1984: 66-67).Fiziki coğrafya ve beşeri coğrafya araştırmalarında birçok farklı araç gereç kullanılabilmektedir (Tablo 1).

Tablo 1. *Saha çalışmasında kullanılabilecek bazı araç gereçler*

Alet (araç-gereç)	**Alet (araç-gereç)**
Büyüteç (lup, pertavsız)	Jeolog pusulası
Hidrolik asit	Su numune şişesi
Dürbün	Toprak numune kabı
Jeolog çekici	Kayaç-fosil numune kabı
Pedometre	Asit şişesi
Şeritmetre	Mobil bilgisayar
Altimetre	GPS cihazı
Altibarometre	Ses kayıt cihazı
Çelik metre	Fotoğraf makinesi
Klizimetre	Kamera (odak grup görüşmeleri)
Termometre	Defter, renkli kalem
Planimetre	Yapışkan kâğıt-etiket
Kürvimetre	Çizme, ip-halat, kürek, kazma
Pantograf	Çanta, ilkyardım çantası, çadır, uyku tulumu, şapka, gözlük vb.
Kronometre	Düdük, el feneri, yağmurluk, yedek çamaşır, çakmak, içecek, gıda vb.
Stereoskop	Çakı, metre
Jeoloji ve topografya haritaları	

Kaynak:*Kurter ve Hoşgören,1986; İzbırak, 1968'den geliştirilerek.*

Araştırmanın türü, amacı ve niteliğine göre kullanılacak bu araç gereçlerin türü ve sayısı değişiklik gösterecektir. Özellikle yerleşim yerlerinden uzak sahalarda (heyelan sahaları, akarsu havzaları, buzul sahaları, volkanik araziler, mağara vb.) uzun çalışma takvimine yayılmış bir fiziki coğrafya araştırması yaparken sahada konaklamak gerekebilecektir.

Türkiye'de Arazi Çalışmalarına Dayalı Bazı Coğrafi Araştırmalar

Türkiye'deki birçok coğrafya bölümünün lisans ve lisansüstü derslerinde arazi çalışmalarına dayalı dersler olduğu görülmektedir. Bu dersler genelde aşağıdaki isimler ile bölüm müfredatına girdiği görülmektedir (Tablo 2).

Tablo 2. *Türkiye'de arazi çalışmalarına dayalı olan dersler*

Ders adı	Dersin Amacı
Arazi Çalışmaları 1-2	Coğrafi bilgiyi arazide uygulamak
Türkiye'de Relief Şekilleri ve Arazi Kullanımı	Ana arazi ünitelerin analizinin öğretilmesi ve yapılacak bölge çalışmalarının kalitesini yükseltmek
Doğa Eğitimleri ve Arazi Etütleri	Arazide uygulamalı coğrafi eğitim vermek, coğrafi bir bakış açısı elde etmek
Yöre Araştırmaları	Yöre üzerine yapılmış çalışmaların analizini yapmak
Bölgesel Coğrafya Etütlerinde Sentez	Seçilmiş eserleri tanıtmak ve kritik etmek
Kırsal Arazi Kullanışı	Dünya düzeyinde arazi kullanışının incelenmesi
Türkiye'nin Coğrafi Bölgelerinde Yöresel Gözlemler	Coğrafi bölgelerin farkındalığını oluşturmak, bölgelerin benzerlik ve farkındalıklarını analiz etmek
Şehir İçi Arazi Kullanılışı	Şehirler arazi kullanış planlamasını öğretilmesi
Beşerî Ortam Etütleri	İnsan-doğal çevre etkileşiminin belirlenmesi

Türkiye'deki coğrafya bölümlerinde yapılan lisansüstü tezlerin büyük bir çoğunluğu arazi çalışmalarına (ampirik) dayalıdır (Tablo 2). "Coğrafya elle değil ayakla yapılır (Tümertekin, 2001: 202)", "Coğrafya en iyi arazide öğrenilir ve tatbik edilir" şeklindeki Vidal'ci bölgesel yaklaşım geleneği, coğrafyanın arazide yapılacağı fikrinin Türkiye'deki coğrafya bölümlerinde benimsenmesine neden olmuştur. Türkiye'deki coğrafya bölümlerinde yapılan lisansüstü tezler; insan çevre ilişkisinde, doğal (havza, ova sınırı) ya da beşerî(il, ilçe sınırı vb.) sınırlar içerisinde ampirik olarak yapılmaktadır (Tablo 3). Türkiye'deki coğrafya bölümlerinin yaptığı bu saha araştırmalarında mekân, Kant'ın ontolojik temellerini attığı üç boyutlu, sınırları belirli mutlak (somut, fiziki) mekân anlayışıdır. Bu mekânı oluşturan ve şekillendiren ana etmen fiziki (çevresel) süreçlerdir.

Tablo 3. *Türkiye'de arazi çalışması ile yapılmış bazı doktora tezleri*

Tez Adı	Yıl
Kazova'nın Coğrafyası	1988
Yusufeli ve Çevresinin Coğrafi Etüdü	1990
Tortum Çayı Havzasının Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası	1991
Bitlis Çayı Havzasının Coğrafi Etüdü	1991
Iğdır Ovası ve Çevresinin Beşerî Coğrafyası	1991
Oltu'un Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası	1991
Olur'un Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası	1991
Kağızman ve Çevresinin Fiziki Coğrafyası	1991
Kilis Yöresinin Beşerî ve İktisadi Coğrafyası	1992
Erbaa Ovası ve Çevresinin Beşerî ve İktisadi Coğrafyası	1992
Kayseri-Sarımsaklı Ovası İle Çevresinin Beşerî ve İktisadi Coğrafyası	1993
Erdemli İlçesinin Beşerî ve İktisadi Coğrafyası	1994
Pasinler ve Çevresinin Coğrafi Etüdü	1994
Trabzon-Değirmendere Havzası'nın Beşerî ve İktisadi Coğrafya Özellikleri	1994
Bölgesel Coğrafya Açısından Bir Araştırma Yusufeli ve Yakın Çevresinin Coğrafi Etüdü	1994
Erzincan Ovasının Beşerî ve İktisadi Coğrafyası	1995
Hopa İlçesinin Coğrafyası	1995
Artvin Yöresinin Coğrafi Etüdü	1995
Tonya'nın Coğrafi Etüdü	1996
Refahiye'nin Coğrafi Etüdü	1997
Beşerî ve İktisadi Coğrafya Açısından Bir Araştırma Safranbolu Platosu	1998
Yukarı Göksu Havzasının Coğrafyası	1998
Artvin Yöresinin Coğrafi Etüdü	1995
Şebinkarahisar ve Çevresinin Coğrafi Etüdü	1998
Sarıkamış'ın Coğrafi Etüdü	1999
Devrez Havzasının Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası	2000
Darende İlçesinin Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Özellikleri	2000
İskilip İlçesinin Coğrafyası	2000
Ağrı Ovası ve Çevresinin Coğrafi Etüdü	2001
Yukarı Zamantı Çayı Havzasının Fiziki Coğrafyası	2001
Berta (Okçular) Çayı Havzasının Fiziki Coğrafyası	2001
Karadeniz Ereğli İlçesinin Coğrafyası	2002
Bolaman Çayı Havzasının Coğrafyası	2002
Akdağ İlçesinin (Malatya) Coğrafyası	2002
İnegöl İlçesinin Yerleşme Coğrafyası	2002

Aksaray Ovası'nın Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası	2002
Akçaabat İlçesinin Beşerî ve İktisadi Coğrafya Özellikleri	2003
Ardanuç İlçesinin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası	2003
Lâpseki İlçesinin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası	2003
Posof İlçesinin Coğrafyası	2004
Divriği İlçesinin Coğrafyası	2004
Orta Yeşilırmak Havzasının Coğrafi Etüdü	2004
Tuzluca İlçesinin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası	2005
Bismil İlçesinin Coğrafyası	2007
Akseki İlçesinin Coğrafyası	2008
İkizdere İlçesinin Beşerî ve İktisadi Coğrafyası	2009
Koyulhisar'ın Coğrafi Etüdü	2010
Nizip İlçesinin Coğrafyası	2011
Kılıçözü Çayı Havzasının Fiziki Coğrafyası	2011
Çerkeş İlçesinin Beşerî ve Ekonomik Coğrafya Özellikleri	2011
Osmaneli İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası	2012
Erçek Gölü Havzasının Coğrafi Etüdü	2013
Gerede İlçesinin Coğrafyası	2013
Bayburt İlinin Coğrafyası	2013
Iğdır Ovası ve Çevresinin Beşeri Coğrafyası	1991
Silvan İlçesinin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası	2013
Nazilli İlçesinin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası	2013
Çaycuma İlçesinin Coğrafyası	2014
Şavşat'ın Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası	2014
Yukarı Peri Suyu Havzası'nın Coğrafyası	2015
Yakakent İlçesinin Coğrafyası	2018
Elmalı (Antalya) İlçesinin Beşerî ve Ekonomik Coğrafyası	2019
Gördes İlçesinin Coğrafyası	2019
Kırıkhan İlçesinin Coğrafi Etüdü	2019
Ardahan Merkez İlçesinin Beşerî ve İktisadi Coğrafyası	2019
Gerze İlçesinin Coğrafyası	2022
Yıldızeli İlçesinin Coğrafyası	2022

Türkiye'deki coğrafya bölümlerindeki coğrafyacı bilim insanlarının çeşitli konularda araştırma kitapları yazdıkları ve yayınladıkları görülmektedir. Bu kitapların genellikle uygulamalı coğrafyaya dönük olarak saha araştırmasına dayalı araştırma kitapları olduğu görülmektedir (Tablo 4).

Tablo 4.*Arazi çalışmasına dayalı bazı alan araştırma kitapları*

Kitap Adı	Yıl
Bölgesel coğrafya açısından bir etüt-Dumlu ve çevresi	1985
Bitlis Değirmenaltı Köyü'nde arazi kullanılışı	1991
Serçeme havzasının coğrafi etüdü	1993
Pasinler İlçesi'nin ekonomik coğrafya özellikleri	1997
Ahlat-Nazik havzasının coğrafi etüdü	1997
Nemrut yanardağı	1997
Şehir coğrafyası açısından Sorgun	1998
Ahlat ilçesinin coğrafyası	1998
Torul'un coğrafi etüdü	1998
Murgul Çayı havzasının coğrafyası	2000
Tatvan şehri: Kuruluşu, gelişmesi ve fonksiyonları	2001
Tonya İlçesi'nin coğrafyası	2001
Akdeniz kıyılarında coğrafi araştırmalar	2002
Şehir coğrafyası açısından bir araştırma: Bingöl	2003
Yozgat İli'nin coğrafyası	2003
Arhavi Çayı havzasının coğrafyası	2003
Vakfıkebir İlçesi'nin coğrafyası	2004
Ayvalık bir sayfiye yerleşmesinin gelişme süreci	2004
Şehir coğrafyası açısından Tokat	2005
Doğu Anadolu'da hayvancılık	2005
Şenkaya İlçesi›nin coğrafyası	2005
Aladağlar: Yaylacılık ve dağ göçebeliği konusunda bir araştırma	2005
Erzin İlçesinin coğrafyası	2006
Horasan İlçesi coğrafyası	2007
İkizdere İlçesi›nin beşerî ve iktisadi coğrafyası	2007
Hasandağı ve yakın çevresinin fiziki coğrafyası	2007
Antalya Beydağları Yaylaları	2007
Doğu Karadeniz kıyı dağlarında yaylalar ve yaylacılık	2007
Doğu Karadeniz kıyı dağlarında dağ ve yayla turizmi	2010
Melendiz ve Karasu çayı havzalarının jeomorfolojisi	2010
Trabzon ilinin turizm coğrafyası potansiyel alternatifler planlama	2012
Türkiye'nin yüzen adaları	2012
Biga yarımadası nüfus coğrafyası	2015
Eğirdir Gölü havzası beşerî ve ekonomik coğrafyası	2017
Gerger yöresi beşerî coğrafyası	2017

Yörük araştırmaları	2020
Kırsal mekânın dönüşümünde ikinci konutların etkisi: Pelitköy-Burhaniye	2021
Fonksiyonel özellikleri bakımından Çaycuma ilçesi	2021
Erbaa'nın ekolojik ve sürdürülebilir turizm envanteri	2024

Türkiye'deki coğrafya bölümlerindeki coğrafyacı bilim insanlarının çeşitli konularda araştırma makaleleri yazdıkları görülmektedir. Bu makalelerin uygulamalı coğrafyaya dönük olarak ampirik verilerden oluşan özgün araştırma makaleleri olduğu görülmektedir (Tablo 5).

Tablo 5.*Arazi çalışmasına dayalı bazı makale çalışmaları*

Başlık	**Yıl**
Erzurum'da Oltu taşı işletmeciliği	1985
GüzeldereYarımadası (Ağrı-Eleşkirt)	1997
Marmara Gölü	2000
Tuzluca kaya tuzlası	2000
Diyadin kaplıcaları (Ağrı)	2000
Erzurum sazlıkları	2002
Coğrafi özellikleri açısından Altındere Vadisi Milli Parkı	2003
Büyük Göl (Reşadiye-Tokat)	2004
Yıldızkaya mağarası	2004
Türkiye'de bitkilerin isimlendirilmesinde coğrafi özelliklerin etkisi	2004
Ulaşım coğrafyası açısından Gülek Boğazı	2005
Erfelek çağlayanları (Sinop)	2005
Kaynak tuzlarına bir örnek: Aşkale tuzlası	2006
Çamaltı tuzlası	2007
Zeytintaı mağarası (Serik-Antalya)	2007
Iğdır ilindeki yer adlarının kaynakları	2011
Niğde Yöresi Kaplıca, İçmece ve Doğal Mineralli Suları, Sorunlar ve Öneriler	2013
Şavşat`ta geleneksel köy meskenleri ve başlıca sorunları	2014
Kırsal konut şekillenmesinde etkili olan faktörler açısından Misli Ovası konutlarının incelenmesi	2017
Siirt ilinde bir mesken kültürü: CAS evleri	2017
Konya ilinde meyvecilik	2023
Yıldızeli ilçesinin (Sivas) turizm potansiyeli	2024

Sonuç

Bu araştırmada da görüldüğü üzere, Türk coğrafyasında saha araştırmalarının (arazi çalışmalarının) hala önemli olduğu ve çalışmaların genelde

uygulamalı coğrafyaya dayalı araştırmalar olduğu anlaşılmaktadır. Türkiye'deki coğrafya bölümlerinin coğrafya anlayışının temelde insan çevre ilişkisine dayalı bölgesel yaklaşım perspektifinde olduğu görülmektedir. Türkiye'deki coğrafya bölümlerindeki bilim insanlarının makaleleri, kitapları, kendi tezleri ya da danışman olarak yürüttüğü tezlerin büyük bir çoğunlukla uygulamalı coğrafyaya dönük olduğu, arazi çalışmalarına dayanan ve sahadan doğrudan ampirik verilerin elde edildiği çalışmalar olduğu görülmektedir. Türk coğrafyasının 1960'larda dünyadan tamamen kopması ve içe kapanarak yerel verilerle Türkiye'nin bölge ve yörelerin doğal ve beşerî coğrafya özellikleri araştırılarak ampirik olarak ortaya konulmuştur. Batı'da 1950'lerde yaşanan Kantitatif Devrim ve insan odaklı ve eleştirel yaklaşım perspektifinde şekillenen 1980'lerin çok paradigmalı dönemi Türkiye'deki coğrafya bölümlerinde teorik ve uygulamalı olarak yeterli bir düzeyde bir farkındalık oluşturmamıştır. Ancak son dönemlerde Türkiye'de istatistiksel metotlarla pozitivist yaklaşımda yapılan çalışmalar ile interdisipliner olarak sosyal disiplinlerle ilişkisel olarak ilerleyen beşerî coğrafya çalışma konularının da genellikle arazi çalışmalarına (saha araştırmalarına) dönük uygulamalı coğrafyaya dayanan araştırmalar olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle, Türkiye'de hangi coğrafi yaklaşım (paradigma) benimsenir ise benimsensin, çalışmaların genellikle saha araştırmasına dayalı olduğu görülmektedir. Bölgesel coğrafya yaklaşımı dışında, pozitivist coğrafya yaklaşımında yapılan bir nicel araştırmanın da büyük ölçüde saha araştırmasına dayalı olduğu görülmektedir. Örneğin saha araştırmalarından aldıkları çeşitli numuneleri laboratuvarda deneysel analize tabi tutan fiziki coğrafyacıları ya da farklı değişkenler arasındaki ilişkiyi sınamak (hipotezleri test etmek) için anket tekniğini sahada kullanıp istatiksel analizler ile bu verileri yorumlayan coğrafyacıları buna örnek olarak verebiliriz. Fenomenolojik yaklaşımda sahada görüşme ve gözlem tekniklerini kullanarak elde ettiği verileri yorumlayan coğrafyacıları da buna dâhil edebiliriz.

Tekeli (2010: 82) ve Kaya'nın (2008: 346; 2010: 239) da ifade ettiği gibi, toplumu anlayabilmek ve coğrafyanın toplumda yer edinebilmesi ve saygınlık kazanabilmesi için, Türkiye coğrafyacıları mekânı sadece somut olarak ele almamalı, sosyal dünyanın bütün boyutlarını içeren kültürel, siyasi, sosyal, tarihi ve ekonomik çeşitlilikte mekânı ele almalıdır. Başka bir deyişle, Neo-Kantist yaklaşımın doğa temelli mutlak mekânı yerine, Neo-pozitivist yaklaşımın göreli mekânı yanında çok paradigmalı yaklaşımın toplum temelli olarak inşa edilen mekânını ele almalıdır.

Türkiye'de coğrafya çalışmalarının problemi çözme, gündelik yaşamdaki sorunlara değinme üzerine temellendirildiğinde çalışmaların saha araştırmasına dayalı olması kaçınılmaz olmaktadır. Tez danışmanlarının uygulamalı coğrafyayı benimsemiş, arazi çalışmalarına dayalı yayınlar

yapmış bir kişi olması, lisansüstü tez öğrencilerinin de arazi çalışmalarına dayalı konular seçmesinde (ya da kendisine verilmesinde) etkili olmaktadır. Aslında Türkiye'de eleştirilen husus, coğrafyacıların "*tanımlayıcı açıklamaya* (betimleme, tasvir etme)" dayalı araştırmadan kurtulmaları ve "*açıklayıcı araştırma* (teori oluşturma, değişkenler arasındaki ilişkiyi belirleme, hipotezleri test etme vb.)" türüne yaklaşması arzulanmaktadır.

Kaynakça

Alkış, S. (2010). Coğrafya Öğretiminde Örnek Olay Yöntemi ve Uygulaması içinde R. Özey, A. Demirci (Edt.), *Coğrafya Öğretiminde Yöntem ve Yaklaşımlar* (2. Baskı) İstanbul: Aktif Yayınevi.

Arı, Y. (2005). *20. Yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi.* Konya: Çizgi Kitapevi.

Arı, Y. (2014). Coğrafyada Saha Öğretimi ve Saha Araştırması, İçinde Y. Arı, İ. Kaya (Edt.). *Coğrafya Araştırma Yöntemleri*(1.Baskı), Balıkesir: Coğrafyacıları Derneği. ISBN: 978-605-86453-2-5.

Barrows, H. H. (1923). İnsan Ekolojisi Olarak Coğrafya, İçinde Y. Arı (Edt.) (2005), *20. Yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi*. Konya: Çizgi Kitapevi.

Ceylan, S., Bulut, İ. (2022). Sosyal Bilimlerin Saha Araştırmalarında Görüşme Tekniğinin Doğasını Anlama, İçinde A. Çatalcalı-Ceylan, Ç.M. Kaya (Edt.) *Sosyal & Beşerî Bilimlerde Araştırma ve Değerlendirmeler II*. Ankara: Kitablığı Yayınevi.

Ceylan, S. (2023). Nitel Araştırma Yöntemi, İçinde D. İlic, İ. Aydoğdu-Karaaslan (Edt.). *Sosyal & Beşerî Bilimler Alanında Akademik Araştırmalar.* Ankara: Gece Kitablığı Yayınevi.

Demirci, A. (2010). Coğrafya Öğretiminde Laboratuvar Çalışmaları, İçinde R. Özey, A. Demirci (Edt.), *Coğrafya Öğretiminde Yöntem ve Yaklaşımlar* (2. Baskı) İstanbul: Aktif Yayınevi.

Dikeçligil, B. (2010). Bilimsel Paradigmaların Oluşumunda ve Dönüşümünde Sosyolojik Bağlam, *Toplum Bilimleri Dergisi*, 4(7), 53-61.

Doğanay, H. (1997). *Türkiye Beşerî Coğrafyası.* **İstanbul: MEB Yayınları No: 2932, Bilim ve Kültür Eserler Dizisi No: 877, Eğitim Dizisi No: 10.**

Doğanay, H. (2011). Anlamı, Tanımı, Konusu ve Felsefesi Bakımından Coğrafya İlmi Hakkında Bazı Düşünceler, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 25, 1-44.

İzbırak, R. (1968). Coğrafi Araştırma Gezileri ve Hazırlıkları. *Ankara Üniversitesi Coğrafya Araştırmaları Dergisi,* 2(2), 1-51.

Kaya, İ. (2008). Eleştirel Düşünce, Sosyal Teori ve Coğrafya Eğitimi, İçinde R. Özey, A. Demirci (Edt.) *Coğrafya Öğretiminde Yöntem ve Yaklaşımlar.* İstanbul: Aktif Yayınları.

Kaya, İ. (2010). Değişen Sosyal ve Bilimsel Bağlam ve Coğrafyanın Sorumlulukları, İçinde R. Özey, S. İncekara (Edt.) *Coğrafya Eğitiminde Kavram ve Değişimler.* Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.

Kurter, A., Hoşgören, M. Y. (1986). *Jeomorfoloji Tatbikatı* (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayın No: 1944.

Neuman, W. L. (2013). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar II* (6. Baskı). Ankara: Yayın Odası.

Pattison, W.D. (1964). Coğrafyanın Dört Geleneği, İçinde Y. Arı (Edt.). *20. Yüzyılda Amerikan Coğrafyasının Gelişimi*. Konya: Çizgi Kitapevi.

Öztürk, M. (2007). Coğrafya: Gelişimi, Eğitimi ve İçeriği, İçinde: Karabağ, S., Şahin, S. (Edt.) *Kuram ve Uygulamada Coğrafya Eğitimi*. Ankara: Gazi Büro Kitabevi Yayınları.

Öztürk, M. (2013). Coğrafyada Paradigmalar, *Journal of European Education*, 3(1), 8-32.

Özgüç, N. (1984). *Beşerî Coğrafyada Veri Toplama ve Değerlendirme Yöntemleri* (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları No: 2511.

Özgüç, N.& Tümertekin, E. (2010). *Coğrafya: Geçmiş-Kavramlar-Coğrafyacılar.* İstanbul: Çantay Kitabevi.

Tekeli, İ. (2001). *Modernite* Aşılırken Kent Planlaması. Ankara: İmge Kitabevi.

Tekeli, İ. (2010). Mekân Anlayışında ve Coğrafyada Kantçı Çizginin Gelişmesi, İçinde İ. Tekeli (Edt.), *Mekânsal Toplumsal Olanın Bilgi Bilimi Yazıları*. İstanbul: Tarih Yurt Vakfı Yayınları.

Tekeli, İ. (2012). Türkiye'de Coğrafyacıların Çok Paradigmalı Bir Coğrafya Dünyasında Yaşamayı Öğrenmesi Gerekiyor, *TÜCAUM VII. Coğrafya Sempozyumu* (18-19 Ekim 2012) Bildiriler Kitabı. Ankara: Ankara Üniversitesi TÜCAUM Yayınları.

Tuysuz, S., Yavan, N. (2012). "Bölgesel Coğrafya Yaklaşımı ve Türk Coğrafyasındaki Etkileri Üzerine Kritik Bir Değerlendirme", *TÜCAUM VII. Coğrafya Sempozyumu* 2012 Bildiriler Kitabı. Ankara: Ankara Üniversitesi TÜCAUM Yayınları.

Tümertekin, E. (2001). Beşerî Coğrafya, İçinde *Cumhuriyet Döneminde Türkiye'de Bilim "Sosyal Bilimler II"* Ankara: Türkiye Bilimler Akademisi Yayınları, TÜBİTAK Matbaası.